

יד
מהר"י

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצ"ש"ק
בהר
אייר ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הגמרא (יומא נ"ו נ"ז) לגבי הפסוק השוכן אתם "בתוך" טומאתם.
דברי הגר"ש וואזנר זצ"ל בצוואתו בעניין הסתכלות בתמונות אסורות, וסגולה לשכוח
זאת כמובא בספר נפלאות מתורתך למרן שליט"א.

תשובות לארבע שאלות בעניין ספירת העומר, א' בעניין מוזיקה וואקאלית ללא כלי
שיר, ב' בעניין שמיעת מוזיקה בזמנים מיוחדים, כגון ביום ששי לאחר חצות או בר"ח
אייר וכדומה, ג' האם ספרדי יכול לנהוג כמו תימני בעניין תספורת או גילוח לכבוד
שבת, ד' האם תימני יכול לשנות ממנהג אבותיו אשר נהגו שלא להסתפר עד שבועות
או עד ל"ג בעומר.

מדוע איננו סופרים את העומר גם ביום.

מדוע לא עשו עצרות תפילה וכדומה בזמן מיתת תלמידי רבי עקיבא בין פסח לעצרת,
בכדי לבטל את הגזירה ולעצור את מיתתם.

קריאה לעזרה בעריכת השיעורים השבועיים מהשנים שעברו.

דברי מרן בעניין משניות מסכת ברכות שיצ"ל ע"י ארגון אלפי יהודה.



כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן - 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון - 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון - 477

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" - 353



השיעור מוקדש לרפואת התינוק

ה"ה אברהם הי"ו בן ידידנו הרב ישראל מאיר חרד הי"ו.

המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה בקרוב,

ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, אכ"ר.

השיעור מוקדש לרפואת התינוק אברהם הי"ו בן ידידנו הרב ישראל מאיר חרד הי"ו. המקום ברוך הוא ישלח לו רפואה שלימה, בתוך שאר כל חולי עמו בית ישראל, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, ויחזקהו ויאמצהו בקו הבריאות, ויקיים עליו מקרא שכתוב 'כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני יי' רופאך', אכ"ר.
בעזרת ה', בהמשך השיעור נעמוד על השאלות ששאל אבי התינוק שיחי, מעניין לעניין באותו עניין, והדבר יהיה בעז"ה גם לרפואתו.

ביאור דברי הגמרא לגבי הפסוק השוכן אתם "בתוך" טומאתם.

בפרשת אחרי מות, לגבי עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, נאמר כך, וְכַפֵּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכֹל חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשֶּׁכֶן אֶתֶם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם וַיִּקְרָא ט"ז, ט"ז. באהל מועד, שם השכינה שורה, שוכנת בתוך בני ישראל, ואפילו בתוך הטומאות שלהם.

דרשו על כך חז"ל בתורת כהנים, וכן בגמרא, כפי שתכף נראה, ובעוד הרבה מקומות, כי אפילו בשעה שעם ישראל לא במעלתם ובדרגתם ובקדושתם ובטהרתם, בכל זאת הקב"ה לא מזניח את עם ישראל. הוא שוכן אתם, בתוך טומאתם.

הגמרא מסכת יומא [דף נ"ו ע"ב] אומרת כך, 'השוכן אתם בתוך טומאתם', אפילו בשעת שהן טמאים, שכינה עמהם. אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא, השתא, ברי טמאים אתון. דכתיב [איכה א', ט'] טְמֵאתָה בְּשׂוֹלֵיָהּ.

דהיינו, אם זה נכון מה שקראתי מקודם, בְּרֵי טמאים' הכוונה בנים של טמאים. כלומר, בחרבן הבית כתוב 'טומאתה בשוליה', א"כ אתם הבנים שלהם. אבל נראה שרש"י קורא 'השתא בְּרֵי טמאים אתון', מלשון 'ודאי'. כמו 'ברי ושמא, ברי עדיף'. רש"י כותב כך, ודאי טמאים אתון ואין שכינה ביניכם שורה בטומאה. לא משנה. העיקר הוא, מובן שאותו צדוקי, ברצונו לטעון לרבי חנינא, שהשכינה

אינה שורה עם עם ישראל כשהם בטומאה, כיון שנאמר מפורש במגילת איכה 'טומאתה בשוליה'.

ענה לו רבי חנינא, אמר ליה, תא חזי מה כתיב בהו, 'השוכן אתם בתוך טומאתם'. אפילו בזמן שהן טמאין, שכינה שרויה בינהן.

לכאורה, יש קצת להרגיש, וכבר הבן יהודע עומד על השאלה הזאת, לא מובן מדוע רבי חנינא היה צריך לומר לו בלשון 'תא חזי'. הרי בדרך כלל, הלשון 'תא חזי', אינה לשון הגמרא, אלא לשון ספר הזוה"ק, כיון שמדברים על דברים אשר יש בהם עמקות, שצריכים להתבונן ולראות אותם. לשון הגמרא בדר"כ הוא 'תא שמע'. דהיינו, הדברים יותר חיצוניים. אבל 'תא חזי', זה כביכול משהו פנימי, עניין שצריך לראות ולהתעמק בו. א"כ בנ"ד, הוא בסה"כ אמר לו פסוק. א"כ היה צ"ל, 'אמר ליה', שכתוב על עם ישראל 'השוכן אתם בתוך טומאתם'. כך היה צריך לענות לו. מה הפירוש, תא חזי? מה צריך לראות כאן?

הבן יהודע, מתרץ על כך הרבה תירוצים, אשר לפענ"ד הם קצת דחוקים, כיון שהוא אומר כל מיני רעיונות ורמזים, אשר אינני חושב שהצדוקי ישתכנע מהם. הצדוקי הוא כופר בתורה שבעל פה, אז אם הוא עוד יגיד לו כל מיני חשבונות וגימטריאות וכדומה, ק"ו שהם לא יהיו תשובה בשבילו. בכך הוא לא סתם לו את הפה.

דבר שני, בעין יעקב הגירסא אינה 'ההוא צדוקי', אלא 'ההוא מינאה'. כלומר, מין. כבר החיד"א בפתח עינים העיר על כך, שהגירסא בעין יעקב היא אחרת, והוא מסביר שם מה ההבדל ביניהם, ומה זה משנה אם הוא מין או צדוקי. הדקדוקי סופרים אומר, שבכל הספרים הישנים כתוב כך, 'ההוא מינא'. בדרך כלל, גירסת העין יעקב היא יותר מדויקת. זאת הנוסחא הספרדית הקדומה. המדפיסים האחרונים, שינו קצת לפעמים, עשו סוגריים

שערי יצחק – השיעור השבועי

יכולים לחיות ביחד, בלי שום חציצה? אלא, הכוונה היא אחרת. הפסוק דייק, לא כתוב 'השוכן אתם בטומאתם', אלא 'בתוך טומאתם'. דהיינו, ישנו תווך, ממוצע, בתוך הטומאה. השכינה שרויה בתוך עם ישראל, אבל יש משהו שמבדיל.

כך כותב הרמ"ע מפאנו. אנחנו לא היינו יכולים לומר דברים כאלה מסברתנו, אבל הרמ"ע מפאנו, כידוע הוא היה גדול מאד בסתרי תורה, והוא מסביר שישנם מלאכים המפרידים בין השכינה לבין הטומאה. וז"ל ובספר עשרה מאמרות, מאמר חיקור דין חלק ב' פרק ט' דף ק"ג, והכוונה על 'השוכן אתם בתוך טומאתם', שהוא הסתר פנים, בהתלבשות שכינה בנפרדים קדושים, הכוונה למלאכים, שהמה מתלבשים בחיצונים. דהיינו, השכינה שהיא מקור הקדושה, מקיפים אותה מלאכים, שהם כבר בדרגא יותר פחותה, ועליהם מתלבשת הטומאה. אבל לא שהטומאה מתלבשת על הקדושה, כיון שבודאי הדבר לא יתכן.

והוא ממשיך ואומר, ולהכי דייק קרא, 'בתוך טומאתם'. אשר אינני שוכן בטומאתם ח"ו. כי מי נתן נזיר בין השיכורים, או כהן בין הקברות. הדבר לא יתכן. אלא, שוכן באותו התוכיות, שהטומאה מצויה חוצה לו בסיבתם.

אם נרצה להגשים זאת, להמחיש קצת כדי שנבין היטב, יש כאן שלשה שלבים. יש בתוך עם ישראל, בפנים, בתווך, נמצאת השכינה, ואותה מסובבים ומקיפים המלאכים הקדושים, והטומאה היא מבחוץ. זה הפירוש, 'בתוך טומאתם'. לכן לא כתוב, 'בטומאתם'.

כעת, הדבר הפלא ופלא. זה מה שעונה רבי חנינא לאותו מין. לא צדוקי, אלא מין, החושב שהקב"ה מאס בעם ישראל, ובחר בהם, כפי הטעות שלהם. זהו בעצם מה שהיה טמון כאן בשאלה. ורבי חנינא נתן לו תשובה ניצחת, ממש סתם לו את הפה.

עגולות לגירסא הישנה, ומרובעות לגירסא שבגמרות הנדפסות. זאת הנוסחא האשכנזית. טוב שבכל אופן, הם מביאים את שתי הגירסאות, להבין ולהשכיל ביתר דיוק. אולם בעניינינו, הם לא העירו בכלל על כך, אלא הביאו כפי שכתב בעל עין יעקב.

הדקדוקי סופרים כותב כך, אמר ליה ההוא 'מינא', כן הוא בכל הכת"י, וספר אגדות התלמוד, וכ"ה בכל הדפוסים הישנים. ונשתנה בדפוס בסיליאה, מן הצנזור.

לצערינו, בעוה"ר בגלות, אי אפשר היה להדפיס בלי רשותם של אומות העולם, כיון שהיו כפופים להם, וממילא דבר שהיה מתנגד לדת שלהם, הם היו מאולצים לשנות. כי אחרת, אי אפשר היה להדפיס ולהפיץ את הספר. א"כ, הגירסא היא 'ההוא מינא'.

חושבני, כי לפי זה, הדבר ממש מאיר עינים. זה לא 'ההוא צדוקי', אין המדובר על יהודי סתם, הכופר בתורה שבעל פה, אלא מדובר על מין. רש"י אומר בכמה מקומות, כי מין היינו, מתלמידי אותו האיש, ישוע הנצרי שר"י.

אם כן, אותו מין, אשר יצא לדת אחרת, בא לרבי חנינא בטענה קשה. אמר לו, מה אתם היהודים אומרים, 'אתה בחרתנו מכל העמים, ורצית בני מכל הלשונות וכו', כביכול אתם העם הנבחר, טוב, אולי זה היה פעם, אבל עכשיו, 'השתא פְּרִי', כעת בודאי הדבר אינו נכון, שהרי ירמיהו, הנביא שלכם, אומר במגילת איכה, טומאתה בשוליה. עכשיו אתם טמאים. א"כ, כבר אינכם החשובים והנבחרים. על כך עונה לו רבי חנינא, 'תא חזי', עליך להסתכל ולהתבונן היטב.

בכדי להבין זאת, עלינו להקדים כאן משהו, לגבי הפסוק 'השוכן אתם בתוך טומאתם'. וכי יתכן, שהשכינה תהיה שרויה בתוך עם טמא? בתוך הטומאה? האם הקדושה והטומאה,

תא חזי, תתבונן מה כתוב בפסוק, 'השוכן אתם בתוך טומאתם, לא כתוב 'בטומאתם', אלא 'בתוך טומאתם'. דהיינו, הטומאה היא מבחוץ. א"כ, מה אתה טוען, שכתוב בפסוק 'טומאתה בשוליה', אדרבה לא כתוב שהטומאה באמצע, אלא שהיא בצד. ממילא, הבאת ראיה לסתור. כי השכינה היא באמצע, והטומאה היא בנפרד. אם היית מתבונן בדיוק הפסוקים, נמצא שאתה בעצמך לא הבאת קושיא עלינו, אלא אדרבה, הבאת לנו ראיה, שהטומאה היא בשוליים, למטה. וה"ה מסביב. אבל הקדושה, היא באמצע. והשכינה אכן נמצאת איתנו, בתוכנו. וזו פסוק מלא בתורה, ואי אפשר להכחיש זאת. בכך, הוא ממש סתם לו את הפה, מתוך הפסוק בעצמו.

דברי הגר"ש וואזנר זצ"ל בצוואתו בעניין הסתכלות בתמונות אסורות, וסגולה לשכוח זאת כמובא בספר נפלאות מתורתך למרן שליט"א. אחת מן הטומאות בדורנו, לצערינו לא חסר, אבל אחת מהן, אלו התמונות.

לאחרונה, זכיתי לקבל את הספר 'הפוסק'. הוציאו ספר, על תולדות הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, במלאות שנה לפטירתו, בליל הסדר. וראיתי, שהביאו שם את צוואתו. לא ידעתי מכך, רק כעת. אלו ממש דברים חשובים מאד. הוא עומד על הנקודה הזאת, ומזכיר את העניין הזה.

דרך אגב, אני מחשיב את הגר"ש וואזנר זצ"ל, כאחד מרבתי, כיון שאת עניין ההוראה להלכה ולמעשה, בפרט במראות הדמים, קיבלתי בבית ההוראה שלו, וגם ממנו באופן אישי. ובפרט, כאשר הוא נתן לי את הסמיכה להוראה, הרגשתי שנהייתי אדם אחר, שהשתניתי. [עיינן בעניין זה בדרשת מרן שליט"א שנמסרה במסגרת "המעמד הגדול" בחוה"מ פסח התשע"ה בעיר רחובות]. פתאום הרגשתי כוח אחר. קיבלתי אומץ וסייעתא דשמיא להבין

ולהורות. זה לא מה שהייתי לפני כן. למרות שהייתי בהרבה בתי הוראה, גם בעיר ירושלים עיקרית, אבל להלכה ולמעשה, זה היה אצלו, ובפרט לאחר הסמיכה בכתב שהוא כתב [מובא בתחילת הספר קדושת ישראל], נהפכתי לאיש אחר.

הגר"ש וואזנר כותב בצוואתו [מובא שם בדף קע"א], דברים יסודיים מאד, החשובים לקדושת ולטהרת עם ישראל, ובפרט בדור שלנו. וז"ל, אשרי אדם שאבותיו מנחילים לו, אשרי אדם שאבותיו היו עבדי ה', התנהגו בקדושה ובטהרה. כי מאד מאד רושם הדורות ניכר בבניהם אחריהם, ובפרט בקדושת הברית, מדת היסוד. יסוד היסודות שהכל בנוי עליו. וחז"ל הפליגו בזה מאד מאד, כמבואר בדבריהם ריש פרק שני דנדה, ומצות עשה שבתורה 'קדושים תהיו'. כל ספרי יראים, מלאים מזה.

בכל זאת, מה רבו נפילותיו של אדם בזה. הגורמים, או פגם הדורות שקדמו לו. דהיינו, הדורות שלפניו לא היו בסדר, ממילא אפילו אם הוא ירצה להיות בסדר, אבל הוא כבר קצת מושרש בטומאה.

אומרים על אחד מן הגדולים, אחד הצדיקים, שקראו לו 'השרף', רבי אורי, הוא אומר דבר נפלא. הוא היה עובד ה', בצורה קשה מאד, עם מאמצים וכו', נורא נוראות. הוא אמר, אבא שלי היה טובל פעם אחת בכל ימי חייו, טבילת עזרא אחת, ולא היה לי עבודת ה' כל כך קשה. הדבר מובן. כי אם אבותיו התנהגו בקדושה ובטהרה, הילדים כבר נולדים בדרגא מסויימת. אבל אם הוא נולד בדרגא נמוכה, והוא רוצה להתעלות, הוא צריך מאמצים עצומים.

דבר שני, או שהמתחנכים שלו, רבותיו, לא נתנו תשובת לב מיוחדת בזה, וגם זלזול ביסודות חז"ל, כגון לעניין פרק הנישואין, שאמרו

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל זהו דבר מבהיל, שבליל יום הכיפורים, בשיא של היום הקדוש, דוקא אז, פתאום הוא נזכר בתמונה לא טובה שראה, כאשר היה ילד, בחור, וכדומה.

ממשיך הגר"ש וכותב, הוא רוצה באמת להרחיק דברים כאלה. זה לא שהוא מחפש זאת, אבל כך נופל לו. הרושם שנשאר מנערותו, חוזר וניעור מפעם לפעם, ודוקא כשמבקש דביקות לעבודת ה', כי אז מתגברת המלחמה.

א"כ ראשית, צריך קצת להתעודד מכך, שאפילו אנשים גדולים וקדושים, בוכים ומצטערים על הדברים הללו. שהאדם לא יחשוב, שאם הוא כזה, אזי אבדה תקוותו. כאילו אבד סברם ובטל סכומם. שהאדם לא יפול ברוחו ח"ו. אסור להתייאש.

קשה להגיע לדבר שבקדושה. כי דוקא אז, כוחות הרע מעוררים אותו למה שכבר שכח ממנו. כשהוא מתחיל לקדש את עצמו, דוקא אז, היצר הרע בא להילחם איתו. ח"ו, הדבר מסוכן. הוא רוצה לשכח אותו בכל כוחו.

צריך לדעת, כי כל הסתכלות, זה מציאות חי ממש. ולהוציא מליבו מחשבה פסולה, כאילו הסתכלות. אולי ישנה כאן טעות. ומכל שכן דיבור, הוא דבר שאין בו ממש. ולא אמרו זה, לעניין מלבוש וכי האיי גוונא, על לאו שאין בו מעשה, שאין לוקין עליו. אבל לעניין רושם ופגם, הוא דבר שיש בו ממש. והעין היא כמו אבן שואבת, התמונה נרשמת לעולם, ורישומה ניכר, ורק עם הרבה רחמי שמים אפשר להעביר רישומים אלה.

בפרט בדורנו אנו, שנתפרץ מאד עניין התמונות, ועיתונים, ועל כל צעד ושעל אפשר להיכשל בזה. ולפעמים בלא רצון, ובלא יודעין, נקלע למקום איסור הסתכלות.

במסכת קידושין [דף כ"ט ע"ב] בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהור עבירה. בכלל זה, הסתכלות במה שאסור להסתכל, התורה צווחת ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'.

הנסיון לימדני, תשמעו דבר נורא ואיום, יתכן מאד שדבר לא טהור שקלטה העין אפילו פעם אחת בקטנותו, יתגלה לפניו התמונה בליל כל נדרי'.

דהיינו, בליל יום הכיפורים.

אתם יודעים, אצל האשכנזים, במקום לומר 'ליל יום הכיפורים', הם אומרים 'ליל כל נדרי'. אינני יודע, מדוע הם מחשיבים את ליל יום הכיפורים, על ליל כל נדרי? אצלינו, הדבר הפוך. עיני עיני יצחק על שע"ה הלכות יום הכיפורים סימן קי"ד הערה ה"ו. הרי לגבי כל נדרי, ישנה בכלל מחלוקת בגאונים ובראשונים, האם לומר זאת. הדבר מובא בטור [סימן תרי"ט]. אבל נתקבל אצל האשכנזים, לומר 'ליל כל נדרי'. כשאומרים זאת, כולם מתחילים לבכות. אינני יודע, על מה ולמה? חושבני, שהם בעצמם אינם יודעים... אכן, עון נדרים ושבועות, זהו עון חמור. הדבר ברור. אבל אצלינו, הפיוט 'יראים שלחוני', זהו השיא. אומרים אותו ברעד ובבכיה. בניגון מיוחד. אבל כל נדרי, בניגון פשוט יותר. והאמת היא, שישנה עמקות בזה, אולי צריך להסביר זאת בהזדמנות אחרת בל"נ.

הערה מהקהל: הכוונה על נדרי הקב"ה. תשובת מרן שליט"א: יפה, אבל מי מבין זאת, שרוצים להפר את נדרי הקב"ה? אמרתי זאת פעם לת"ח אחד, שיכווין להפר גם את הנדר של מעלה, כמובא בעץ חיים למהרי"ץ זיע"א שם. אבל הוא אמר לי, תשמע, אני לא במדרגה הזאת, להפר את הנדר של הקב"ה? וחץ מזה, חושבני שבכלל לא יודעים מכך. בכל אופן, העיקר הולך לפי הכוונה. לא משנה.

הוא בכלל לא חיפש זאת, אבל הדבר בא עליו. לצערינו, על כל צעד ושעל, ישנם מכשולים. ואיננו מדברים על תל אביב, או על איזה מקום טמא אחר, על רחובות טמאים, אלא אפילו על שכונת זכרון מאיר, במרכז בני ברק.

ובלא רצון, ראה מה שאסור לראות, ובכל זאת נקלטה התמונה במוחו, ועושה רושם לא טוב. וצריך הרבה רחמי שמים להינצל מזה. וישפוך כמים ליבו נוכח פני ה', שיצילנו מזה וכיוצא בזה. ואם אינו עומד על זה, ומרגיל את עצמו להסתכל, והוא דבר שחוזר ונשנה הרבה פעמים עד מאד, אם האדם אינו משגיח על עצמו, ומרגיל את עצמו להסתכל, נקרא ח"ו משומד לדבר אחד, ואת פושעים נמנה, כמבואר בשערי תשובה לרבינו יונה שער ראשון. מי שלא מקבל עליו את האיסור הסתכלות, הוא נקרא משומד לדבר אחד, כיון שהדבר נהיה אצלו הפקר, מבחינתו כביכול האיסור הזה איננו קיים, הוא לא נזהר, הוא החליט שאינו יכול להיזהר בזה, וממילא הכל אצלו הפקר.

כאשר הוא בעין רואה, כך הוא באוזן שומעת, ובכל חושי האדם ומדותיו, כי מאד קשה להתגבר על מדות לא טובות. אם רואים, או שומעים, דברים שאינם טובים. צריך האדם להיות כל ימיו דבוק באמרי קודש, מאמרי חז"ל בש"ס ובמדרשים, המלאים אמונה ויראת ה', בספרי יראים ומוסר, לעורר את האדם משינת עולם, מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך.

הדברים הללו, הם חלק מצוואתו, שכתב בחודש מנחם אב שנת ה'תשנ"ב.

חושבני, כי משנת ה'תשנ"ב ועד עכשיו, עניין התמונות נהיה פי אלף יותר גרוע, עם כל המכשירים – המכשילים שישנם היום. ובכל זאת, למרות הכל, 'השוכן אתם בתוך טומאתם', עם כל הטומאה.

היום בזמנינו, עושים בבחינת זיגזול את החנית מיד המצרי, מפיצים הרבה תמונות, לצד השני. דהיינו, מצלמים רבנים, ומפרסמים את תמונותיהם בשווקים וברחובות, ועוד כהנה וכהנה תמונות של עניינים טובים, מה שבעבר לא היה דברים כאלה. כנראה, התמונות של טהרה, מחלישות קצת את כוח הטומאה. ומה שיש טוענים להימנע מזה על דרך הסוד, עמ"ש בס"ד בעיני יצחק על ש"ע המקוצר הל' צורות שאסור לעשותן סי' קמ"ה אות כ"ט.

בכל זאת, ישנה עצה לדבר הזה. חושבני, כי הרבה צריכים זאת. שמעתי והבנתי מת"ח רבים, כי ישנם כל מיני זכרונות, שהם ראו בעבר, אשר מפריעים להם. כי תמונה, זה דבר שאי אפשר לשכוח. הרי אומרים, כי תמונה אחת, טובה יותר מאלף מלים. מאלף הסברים. א"כ, גם לצד הרע, הדבר כך.

הבאתי בס"ד בספר נפלאות מתורתך [פרשת שלח לך, דף של"ז, על הפסוק זלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם], סגולה לעניין הזה. המדובר על סגולה, מן הדורות שעברו, אבל חושבני שהדבר מועיל גם בזמנינו. והסגולה היא, לומר חמש עשרה פעמים, את הפסוק הַעֲבֵר עֵינֵי מִרְאֹת שְׁוֹא בְּדַרְכְּךָ חַיִּי [תהלים קי"ט, ל"ז]. זאת סגולה, בכדי לשכוח את התמונה הזאת, להוציא אותה ממנו. חושבני, כי כדאי מאד לפרסם זאת.

כתבתי שם כך, מרגניתא טבא אשכחית, מרגניתא היינו מרגלית, בספר של'ענייני סגולות כת"י ספרדי ישן, כמדומני שהכת"י הזה היה מבוכרה, כהאיי לישנא, להסיר ממנו יצר הרע, אם ראה צורה נאה ואינו יכול להעביר ממנו ההרהור, יאמר חמשעשרה פעמים את הפסוק הַעֲבֵר עֵינֵי מִרְאֹת שְׁוֹא בְּדַרְכְּךָ חַיִּי. לראות שם את ההמשך.

בעזרת ה', הדבר יכול מאד לעזור לאדם, מבחינה רוחנית, שלא יזיק לו. למרות שבעצם,

שאלה שניה, האם מותר לשמוע מוזיקה עם כלי נגינה ביום ששי אחר חצות היום, כי שמעתי לפני שנים רבות, שיש מתירים לשמוע מוזיקה ביום ששי אחר חצות היום, וכן בר"ח אייר, וכן בי"ד אייר – פסח שני. רציתי לדעת מה דעתו של מו"ר בזה.

שאלה שלישית, לעניין תספורת בספירת העומר, אנחנו נענה בעז"ה אחר כך על כל שאלה בנפרד, אני הקטן מוסר שיעור בכל שבוע לספרדים ולתימנים ביחד. בזמן השיעור אני מביא להם בדרך קבוע את המנהגים שלנו המובאים בספר הבהיר שלחן ערוך המקוצר. כאשר ספרדי אחד שמע על המנהג שמסתפרים בכל שבוע ושבוע לכבוד שבת קודש, שאל אותי אם הוא יכול להתנהג כמנהג התימנים בזה. דוקא בזה וכיו"ב, מחפשים לנהוג כמונו... במיוחד, שהוא נוהג להתגלח בכל שבוע ושבוע לכבוד שבת קודש. האם הוא יכול לסמוך על שיטת גאון עוזנו מהרי"ץ, או לא.

שאלה רביעית, תימני שאביו נוהג להימנע מתספורת עד שבועות או עד ל"ג בעומר, והוא – הבן – מתגלח בכל ערב שבת קודש, האם הוא יכול להתגלח בספירת העומר בכל ערב שב"ק, או לא, כיון שאין זה המנהג שלו.

לגבי מוזיקה וואקאלית, שמעתי שיש בזה כמה סוגים, כמה דרגות. אבל לפענ"ד, תמוה מאד, מי שמתיר דבר כזה. בפרט, שאדם רגיל השומע את המנגינה, והוא שומע שזה כמו כלי שיר, ואינו מבדיל או מבחין בין זה לזה. רק מומחים יכולים לדעת ולהבדיל, שהמוזיקה הזאת היא וואקאלית. אבל, וכי השאלה כאן, לדון האם גזרו על כך, או שלא? ובעצם, בנ"ד זאת אינה גזירה, אין המדובר מצד החרבן, אלא המדובר מצד המנהג, שלא לשמוע כלי שיר בימי העומר, וכן בימי בין המצרים, וכן באבילות, לא אליכם. אפילו שזה לא איסור מדינא דגמרא, ואפילו לא בשלחן ערוך, אבל הדבר מקובל אצל רבים בכל תפוצות ישראל,

אי אפשר לומר, שכאשר האדם רואה דברים שלא ברצונו, הוא לא אשם. הוא כן אשם, כי תמיד יש לכך בסיס, כי אם הוא לא נזהר לפני כן ממהו אחר, ממילא זה מביא לו לראות יותר גרוע ח"ו. לולי זאת, לא היה צריך לבוא לו המכשול הזה. לכן כתוב, כי הבטחת האר"י ז"ל, לגבי מי שנוהר מחמץ כל שהוא, שלא יזדמן לו דבר עבירה במשך כל השנה, הכוונה היא שלא ביודעין. ח"ו מי שמחפש עבירה, בודאי שיבוא מכשול בידו. [עיין מ"ש בס"ד בתשובותי עולת יצחק ח"ג סימן קל"ז].

תשובות לארבע שאלות בעניין ספירת העומר, א' בעניין מוזיקה וואקאלית ללא כלי שיר, ב' בעניין שמיעת מוזיקה בזמנים מיוחדים, כגון ביום ששי לאחר חצות או בר"ח אייר וכדומה, ג' האם ספרדי יכול לנהוג כמו תימני בעניין תספורת או גילוח לכבוד שבת, ד' האם תימני יכול לשנות ממנהג אבותיו אשר נהגו שלא להסתפר עד שבועות או עד ל"ג בעומר. אנחנו בימים של הכנה, לקראת מתן תורה. וְקִדְשֵׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר [שמות י"ט, י"ז]. הקדושה של עם ישראל, להיטהר ולהתקדש כהכנה לקראת חג מתן תורה. אנחנו כבר עברנו את החצי. כבר ספרנו ארבעה שבועי וחד יומא, ארבעה שבועות ויום אחד, מתוך שבעה שבועות, א"כ אנחנו כבר לקראת הסוף.

אולם לפני כן, ישנן עוד כמה שאלות הנוגעות למעשה, לימי ספירת העומר, שהם הכנה לקראת מתן תורה. קיבלתי כמה שאלות, הנוגעות להלכה ולמעשה, מידידנו הרב ישראל מאיר חדר הי"ו. אקרא בפניכם את ארבע השאלות, שנשאלתי ממנו בעניין זה.

יורנו רבינו בעניין מוזיקה וואקאלית בספירת העומר, שמקליטים שירים בלא כלי נגינה, אבל כיום שרבו השכלולים, לשומעים זה נשמע כמוזיקה רגילה עם כלי נגינה. האם יש איסור לשמוע מוזיקה זו שהיא משמחת כמו מוזיקה עם כלי נגינה, או שעל מוזיקה כזאת לא גזרו חכמים.

שבימים הללו לא שומעים שירים, וק"ו לא כלי נגינה.

לגבי גזירת החרבן, בעניין כלי זמר, לשון הרמב"ם היא, וכל משמיעי קול שיר. דיברנו על כך בזמנו. ישנם כאלה שהבינו, כי ז'כל משמיעי קול שיר' היינו, שהרמב"ם רצה לכלול בכך גם דברים אשר אינם ממש כלי זמר, כגון טייפים ודיסקים של זמנינו. אבל, בזמן הרמב"ם לא היה זאת, א"כ לא מסתבר לומר שהרמב"ם התכוון לכך. וכי הרמב"ם אמר זאת ברוח הקודש? הדבר אינו מסתבר, לא מתקבל על הדעת. כבר הארכנו על כך בספר 'שירה כשירה' דף מ' מ"א. הסברנו, כי כוונת הרמב"ם במלים 'משמיעי קול שיר', המדובר על משהו שאינו ממש כלי זמר, אלא מה שנקרא 'האירוס' בלשון המשנה במס' סוטה. מקור דברי הרמב"ם, הוא מן המשנה הזאת. זהו דבר אשר אינו מיועד לזמר, אבל הוא מנעים את הקול.

אך לעניינינו, גם אם אין המדובר בכלל בכלי זמר, אבל זאת סתם התחכמות. וכי בגלל שזה לא כלי זמר, הדבר יהיה מותר? הרי המדובר כאן, על שמחה. וכי אצל אבליים רח"ל, מישהו יעלה בדעתו, שיהיה אפשר להשמיע להם מנגינה וואקאלית?

שאלה מהקהל: מה הפירוש זואקאלית?
תשובת מרן שליט"א: אינני יודע מהיכן באה המלה הזאת, ואחר כך נודע לי כי המקור הוא באנגלית VOCAL - קול, אבל הכוונה היא, שאנשים עושים כל מיני קולות, אנשים בעלי גבהיקולות זה מזה, או של כל מיני כלים. והיום בזמנינו, עם כל השכלולים, יוצרים ע"ז מנגינות, אשר חושבים שזה ממש כלי נגינה. מי ששומע זאת, ואינו מומחה, הוא חושב שזה ממש כלי זמר.

שאלה מהקהל: הם עושים קולות של כלים?

תשובת מרן שליט"א: או קולות של בני אדם, או של כלים. ישנם כמה סוגים. ישנם אנשים, שעושים כל מיני קולות, ומצרפים אותם ביחד, ע"י כל המכשירים שישנם היום. או קולות של כלי שיר. ביקשתי השבוע ממישהו להשמיע לי זאת, והדבר נשמע ממש כלי שיר, כלי זמר. מי מבחין? רוב האנשים, אינם מבחינים ומבדילים בכך, והם חושבים שזה ממש כלי זמר.

הדבר אינו אסור מצד הגזירה 'אטו כלי שיר', אלא בגלל שבמציאות הדבר משמת. א"כ, מה זה יעזור, אם תודיע לי מלפני כן, או באמצע או בסוף, או בשלשתם, שזה וואקאלי. וכי אם תבוא אצל אבליים, בשבעת ימי האבל, ותשמיע להם ניגונים כאלה, ותודיע להם, תדעו לכם, שזה לא כלי שיר, אלא מוזיקה וואקאלית, מישהו יעלה בדעתו כי זו סיבה להתיר? הרי הדבר משמת. א"כ, מה זה משנה?

שאלה מהקהל: אבל לדידך, התימנים מחמירים אפילו בשירה בפה בימי העומר, א"כ למאי נפק"מ?

תשובת מרן שליט"א: לא כולם מחמירים בכך. אכן, מי שמחמיר בעניין שירה בפה, הדבר פשיטא. [גם בביתנו המנהג להימנע, אאמור"ר זצ"ל היה מחמיר מאד בזה. אם מישהו היה שר, היה גוער 'עומר'. וכן בימי בין המצרים, היה גוער, 'מְצָרִים']. אבל גם מי שאינו מחמיר, אלא רק לגבי כלים, בכל זאת דין מוזיקה וואקאלית היא כמו כלים. אפילו שהדבר לא נכלל, בגזירת החרבן.

שאלה מהקהל: יש מנהג ירושלם, לא לעשות תזמורת בחתונות, אלא רק כלי אחד. האם אצלם זה יעזור, לעשות מוזיקה וואקאלית?
תשובת מרן שליט"א: אינני חושב. לא מסתבר.

בקיצור, נראה כי הדבר לא יועיל ולא יציל, ואין סיבה להתיר זאת. אי אפשר לעשות כאן

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמנם, לאמיתו של דבר, זה לא איסור, אולם התקבל במשך הדורות, שלא לחלק בכך. רק בשבת, כיון שאין אבילות בפרהסיא, מותר לשיר. אבל להוסיף כמה שעות, מערב שבת, ההיתר אינו מובן, ואין לכך שום מקור. ואם באבילות מחמירים בכך, ה"ה הכא.

וכל הסברות ששמעתי וראיתי אומרים כדי להתיר זאת, כגון בשבת צריך לשמות. וכי האדם יכנס לשבת כשהוא מדוכא? וכדומה. אינני מבין זאת. וכי בימי העומר האדם מדוכא, בכל ימות השבוע? אכן, אם המדובר באדם מדוכא רח"ל, מותר לו לא רק בערב שבת, אלא בכל ימות השבוע. אם מדובר בדיכאון, זהו פיקוח נפש. אבל צריכים לדעת, מה הסיבה לדכאון? צריך לטפל בשורש העניין. בכל אופן, במצב של חולי, על כך איננו מדברים.

אבל לגבי ערב שבת, אנחנו מכניסים את השבת עם 'שיר השירים אשר לשלמה', וכן 'לכו נרננה', 'לכה דודי', 'בר יוחאי', ולקראת סוף התפילה 'גדל אלהים חי'. אנחנו מקבלים את השבת בשמחה. אי אפשר לומר, שאנו נכנסים לשבת בעצב ח"ו. הרי בשביל כך תיקנו שירים, בערב שבת, לקבל פני שבת מלכתא בשמחה. וכן מוציאים אותה בשירי המעלות.

מה שלא אומרים נפילת פנים בערב שבת, וכן תיקון חצות, בימי בין המצרים, כבר כתוב בספרים כי הסיבה היא, משום שכבר מתנוצץ קדושת שבת. אבל, לעשות שמחה בפועל?

אתם יודעים, בערב שבת, לפני כניסת השבת, בשנים האחרונות כאן בבני ברק ת"ו, יש רמקול המשמיע שירים. בסדר, זה כבר בכניסת השבת. רק שאני מחכה, מתי ישימו גם שירים תימניים... למה שמים רק שירים שלהם? וכי אין רק שירה אשכנזית? בב"ב גרים אשכנזים בלבד? אני מחכה, שיהיה לפחות פעם אחת, גם שיר שלנו. שיעשו חלוקה. שבת אחת יהיה שיר ליטאי, ושבת אחת יהיה שיר חסידי, ושבת

למדנות, האם הדבר נכלל בתקנת חז"ל, או בנ"ד במנהג, או שהדבר לא נכלל. כי העיקר, היא התוצאה. אם הדבר משמח, הרי שזה אסור.

שאלה מהקהל: אם האדם שומע את חברו, שר בפה שירים מהדיוואן, באופן וואקאלי, וזה משמח אותו, האם הדבר מותר או אסור?

תשובת מרן שליט"א: וכי לגבי האבל, יהיה לו מותר לשמוע זאת? בודאי שלא. אם הדבר משמח אותו, בודאי שיהיה אסור לו לשמוע זאת. דהיינו, זה לא שאסור לשמוח בספירת העומר. לא כל שמחה, היא אסורה. אבל מה שנשמע כמו כלי שיר, ומנעים.

שאלה מהקהל: אינני מדבר על נשמע כמו כלי שיר, אלא על אדם שיש לו קול כ"כ יפה, ואני נהנה לשמוע אותו, האם גם זה בכלל האיסור. תשובת מרן שליט"א: לא. אין איסור ליהנות. אני מדבר, על מוזיקה וואקאלית הנשמעת ממש כמו כל זמר, רק שזה באופן וואקאלי.

בלאו הכי, מי יודע, מה יהיה בדור הבא, ישתכללו וימציאו, ומי יודע להיכן יגיעו. לא משנה. צריך לדון לפי התוצאה, ולא לפי המציאות, מהיכן זה בא.

כך לגבי השאלה הראשונה.

גם לגבי השאלה השנייה, בעניין שירה לאחר חצות היום, גם אני שמעתי דעה זאת לפני כמה שנים, כמדומני שהראשון או מהראשונים שאמר זאת, הוא אחד הרבנים התוניסאים, מגרבא, שמו הרב נסים כהן, בעל ספר מעשה נסים, לדעתו מותר לשמוע כלי שיר בערב שבת וכן במוצאי שבת. זהו דבר ישן.

אבל שוב הפעם, וכי מותר להסתפר לאחר חצות היום? וכי מותר לאבל על אביו או אמו, להסתפר בע"ש לאחר חצות, לקראת שבת? לא מובן, כיצד מתחכמים, בכל מיני היתרים.

אחת יהיה שיר ספרדי, ושבת אחת יהיה שיר תימני.

שאלה מהקהל: לגבי השיר 'לנר ולבשמים' שאומרים במוצאי שבת, הרי זה חלק מיציאת השבת.

תשובת מרן שליט"א: אין הכי נמי. אם אתה שואל אותי, אני לא אומר 'לנר ולבשמים' בשבועות הללו, כיון שזה משמח. לכן, אה"נ, עדיף שלא לומר. ולמעשה, לגבי הפיוט 'לנר ולבשמים', כתוב בסידורים כי יש נוהגים לאמרו. דהיינו בכל מוצאי שבת. אמנם יש שנוהגים לומר זאת רק בבתי חתנים וכו', אבל לא בבתי רגילים [עיי'ן שע"ה הל' שבעת ימי המשתה סי' ר"ז הערה רס"ה]. אני בל"נ בדרך כלל בכל זאת עושה כך, כיון שמהרי"ץ אומר [ע"ה דף קמ"ט ע"ב ד"ה ואחר כך], שיש לומר את ההבדלה בשמחה. לכן אני אומר לפני ההבדלה, את הפיוט 'לנר ולבשמים'.

אבל כנראה כוונתך לשאול בהיפך, כיון שזה חלק מיציאת השבת, זה כמו הרמקול שאמרנו בכניסת שבת שזה בסדר.

הערה מהקהל: גם אומרים זאת לפני ההבדלה. תשובת מרן שליט"א: נכון. אה"נ, יש צד להתיר לומר זאת, אבל בכל זאת הדבר אינו 'חלק'. יש הבדל בין כניסת השבת לבין יציאתה. לפי מה שראינו וקיבלנו, לא עשו חילוקים.

לכן אני אומר, כי כפי שהאבל רח"ל, על אביו או אמו, שבכל השנה אינו שומע שירים, גם לא בערב שבת או במוצאי שבת, אפילו לפני ההבדלה, ה"ה בנ"ד. רק בשבת עצמה, הקילו בזאת. ומכניסת השבת, שפיר.

שאלה מהקהל: אבל האבל גם אינו מתגלח בערב שבת, והרי אנחנו מתירים להתגלח

בערב שבת, בימי ספירת העומר, מצד זקראת לשבת עונג. א"כ, גם לגבי שירים, היה צ"ל כך. תשובת מרן שליט"א: תכף בעזרת ה' נגיע לשאלת הגילוח בערב שבת. אבל הרי אי אפשר להתגלח בשבת, א"כ מי שנוהג להתגלח בערב שבת, הוא חייב להתגלח דוקא בערב שבת. אבל כל עניין הגילוח, זהו נושא בפני עצמו. זאת שאלה אחרת.

שאלה מהקהל: מרן שליט"א אמר, שלאבל מותר רק לשמוע שירים בשבת. תשובת מרן שליט"א: נכון. לגבי האבל בעצמו, נהוג שהאבלים אינם שרים בשבת. אבל באבילות של ספירת העומר, לא נהוג להימנע מלשיר אפי' הם בעצמם.

זכורני, כי פעם ישבנו בבית אבלים, לא אליכם, זה עוד היה בתוך החודש, של הרב אבישלוס בן חיים, שהיה מנהל 'בתי אבות' שע"י פונוביז', הם ישבו ארבע שבתות, והיו שם כמה אברכים תלמידי חכמים, ורצו לשיר. בדרך כלל המקובל, שמתאספים בשבת אצל האבלים, ולומדים. אבל משהו, רצה לשיר. הוא שאל, וכי אסור לשיר? הרב לוי קשת זצ"ל גם היה שם, והוא אמר, שלא לשיר. אולם השואל שאל, התעקש, אבל מה הדין? מן הדין, מותר לשיר, או אסור? אמרתי לו, אל תעורר את 'הדינים'...

אכן, כולם יודעים שלפי הדין הדבר מותר, אבל נהגו אבותינו להחמיר. וגם במציאות, ישנם הרבה בתים, שאינם שרים בכל שבת. אם בן לא מוכח שנמנעים בגלל אבילות. רק אם יש אורחים, הם שרים. אבל סתם כך, אינם שרים. ממילא, אם הדבר אינו בא לידי ביטוי, אזי הדבר אינו מורגש. דהיינו, זה לא נחשב אבילות בפרהסיא האסורה בשבת, כי גם בלי זה לא היו שרים. עכשיו לומדים, ואין צורך לשיר.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בדיוק ההיפך ממה שהרבנים האשכנזים אומרים לבני עדתם כיצד לנהוג. וכבר מובא בדורות שעברו, שהרבה רבנים ספרדים, ששאלו אותם דברים על חרם דרבינו גרשום, הם הורו שלא כדיון, כיון שהם לא היו בקיאים בפרטי המנהג. חרם דרבינו גרשום, היה אצל האשכנזים, א"כ כאשר רב ספרדי בא לענות על השאלה הזאת, הוא לא בקי בכל הפרטים, וממילא המסקנא שלו לא תהיה מתאימה, כפי מה שרבני אשכנז יענו.

מה שכן אני יכול לומר, שאם הספרדי הזה היה שואל את מהרי"ץ זיע"א, הוא היה עונה לו שהדבר מותר. זה לא קשור למנהגים, אלא שדעת מהרי"ץ, שהמנהג הזה אינו תופס כנגד כבוד שבת.

כעת, לגבי השאלה הרביעית, בעניין גילוח הזקן. השאלה היתה לגבי תימני, שאביו נוהג להחמיר בעניין התספורת. הרי ישנם הנוהגים, שלא להסתפר עד ערב שבועות, כפי דעת האר"י ז"ל. הדבר היה נפוץ בהרבה מקומות בתימן, ללא קשר בין שאמי לבלדי. למשל אבא מארי זצ"ל, היה נוהג כך. הוא היה מסתפר רק בערב שבועות. כנראה כך גם היה מנהג העיר רצאבה. כך היה המנהג, בעוד הרבה מקומות. גם אני נוהג כך, בשנים האחרונות, בלי נדר. בכל אופן, לגבי שאלתינו, האב היה מחמיר, וכעת הבן רוצה להתגלח בכל ערב שבת, כיון שבכל השנה הוא מתגלח בכל ערב שבת.

האמת היא, כי בשלחן ערוך המקוצר וחלק ג' סימן צ"ב, קיצרתי בעניין זה, ואני קצת מצטער על כך. כתבתי ובעיני יצחק הערה י"ד, ממש בקצרה בזה"ל, גילוח הזקן באופן המותר, דינו כמו תספורת הראש ע"כ.

הדבר נכון, מן הבחינה ההלכתית. בהסתכלות שחור או לבן, זה כך. דהינו, בדורות שעבר, אבותינו לא גילחו אף פעם את הזקן. הם לא

גם ההיתר של ר"ח אייר, וי"ד אייר שהוא פסח שני, לא מקובל אצלנו. לא חילקו. לפי המנהג, כל הימים הללו שווים.

השאלה השלישית והרביעית, לעניין הגילוח בעומר. הוא שאל, כי ישנו ספרדי ששמע, כי התימנים מסתפרים בכל שבוע, לכבוד שבת קודש. זה אינו מדויק. הדבר היה היה. פעם היה דבר כזה, לגבי קצת מקומות שנהגו להסתפר בכל ערב שבת, כפי שמהרי"ץ [בשו"ת פעו"צ ח"ב סי' ע"ו] הביא את המנהג, שמסתפרים בכל ערב שבת, לכבוד שבת קודש. אבל היום בזמנינו, צמצמנו את המנהג הזה, רק למי ששערו מגודל, וקשה לו לסבול זאת. כמה סבון ששפך על ראשו, שמפו וכו', הדבר לא עזר, מגרד לו ומפריע לו, השיעור כבר גדול, בסדר, מותר לו להסתפר לכבוד שבת. אבל לא שיחפש לו להתחכם. כי אם האדם מסתפר בערב פסח, עד ל"ג בעומר זה לא הרבה זמן. אבל אם האדם היה טרוד, ולא הסתפר לפני פסח, וכעת הוא סובל, בימים החמים, בסדר, אנחנו מתירים לו להסתפר ביום ששי, לכבוד שבת.

אבל לגבי השאלה, בעניין הספרדי שרוצה להתנהג כך, האמת היא, שעל השאלה הזאת לא הייתי רוצה לענות, כי בדר"כ אין דרכינו לענות לעדות אחרות, בדברים הנוגעים למנהגים. כפי שאנחנו אומרים, שהאשכנזים, לגבי שאלות של מנהגים, צריך לשאול אותם. וכן הספרדים, וכן התימנים. כל אחד, יפסוק לעדתו. אף אחד, אינו צריך לפסוק לבן עדה אחרת. [עייין שיעור מוצ"ק וישב ה"תש"ע]. אבל בדור שלנו, רואה אני כי ישנה תערובת בעניין זה. כל אחד, פוסק גם לשני. רבנים אשכנזים אומרים, מה צריכים הספרדים לעשות. ורבנים ספרדים אומרים, מה לפי דעתם צריכים לעשות האשכנזים. טוב, זה בגלל קיבוץ הגליות. לכן, לא הייתי רוצה לענות על השאלה הזאת, כי כתבתי כמה פעמים, שכל רב יענה לעדה שלו. כי לפי המציאות, אומרים הפוך. רב ספרדי שאומר לאשכנזי מה לנהוג, מצוי כי זה יהיה

נגעו בזקן בכלל. והדיון היה, רק על הראש. לכן, אם ישנו צד של היתר בגילוח הראש, בתספורת הראש, לכבוד שבת קודש, ממילא צריך להיות כי גם גילוח הזקן יהיה מותר.

אבל מצד שני, כל עניין הגילוח, זהו דבר שאינו רצוי. לכן למעשה, אפילו שישנו צד להתיר, למי שאצלו הדבר נחשב כבוד שבת, אבל לא ראוי להתיר ולעודד זאת. כי אדרבה, היה רצוי שישאירו את הזקן. לפעמים, כאשר לאדם מתחיל לגדול הזקן, זה לא נעים לו. אבל עכשיו, שכולם לא מתגלחים, א"כ אדרבה, שיגדל את הזקן, ואולי עד שיגיע ל"ג בעומר, הוא אולי ימשיך בכך. אולי זאת הזדמנות. כדאי לעודד זאת, ואולי בעז"ה הוא ישאיר את הזקן. דיקנא קדישא.

אולם למעשה, כבר בשו"ת עולת יצחק וחלק ב' סימן קכ"ה, כתבתי זאת ממש בצורה יותר ברורה. בעניין גילוח הזקן, המקובל אצל רבים בעת, קשה להשיב מפורש, מאחר שאנחנו תופסין עיקר שצריך לגדלו אף הבחורים, ואדוני חכם. והיתר מכונת הגילוח, אינו מוסכם. ידוע כמה עיקולי ופשוטי יש בעניין מכונות הגילוח, מה מותר ומה אסור. זה אומר בכה, וזה אומר בכה. ישנם מכשולים רבים בעניין זה. בכל אופן, כל ההיתר הזה בעצמו, איננו מוסכם. וכל שכן ע"פ הקבלה, דאסור. אסור כלל, לגעת בצינורות הזקן, כיון שזה עוקר את צינורות הקדושה.

אתם יודעים, עניין גילוח הזקן, התחיל רק בדורות האחרונים. הרי בעבר, בכל העולם, זה לא היה מקובל לגלח את הזקן. נמצא כי האמת היא, שהזקן הוא לאו דוקא סימן של יהדות. כל העולם, גידל זקן. מי שלא גידל זקן בעבר, אלו היו הכומרים. לכן כתוב בתורה, לֹא תִקְפוּ פְּאֵת רֵאשֵׁיכֶם, וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זְקַנְךָ וַיִּקְרָא י"ט, כ"ז]. זאת היתה הדרך, של כומרי עבודה זרה. הם היו מגלחים, כיון שהיה להם בכך עניין

ונימוק של דבר הקשור לעבודה זרה. אבל בכל העולם, אפילו הגויים, לכל סוגיהם ומיניהם, היו מגדלים זקן.

עניין הגילוח, התחיל אצל מלך צרפת אחד, שהיה סריס, ולא היה לו זקן. והשרים שלו הבחינו, שקצת לא נעים לו שהוא בלי זקן. לכן הם החליטו, עשו לו הפתעה יום אחד, באו כולם 'מחלוקין', כולם באו מגולחים. בכדי לתת לו הרגשה טובה, שאינו שונה מכולם. ומאז, התחילה התרבות הזאת בעולם. מאז האנשים התחילו להתגלח, גם בלי סיבה של עבודה זרה. זהו עניין של כמה מאות שנים. ולצערינו, הדבר השפיע בסוף גם על היהודים.

ומוסרים שמישהו דן עם הגאון מופת הדור בעל חזו"א, שבזמן שהנהיגו מנהגי האבילות בעומר עדיין לא היו רגילים לגלח הזקן, וממילא אינו דומה לתספורת הראש. א"כ, גילוח הזקן אינו דומה לתספורת הראש, וזה לא נכלל במנהג. והשיב, ענה לו החזון איש, די שאנו שותקים כל השנה ע"כ. כלומר, לפחות עכשיו, בספירת העומר, שלא יתגלחו. כי בעצם, כל השנה הדבר אינו רצוי. אז נתיר זאת גם עכשיו?

ולמעשה דרכי להשיב לשואלים ע"ז כהאיי לישנא, אם מותר כל השנה, מותר גם בעומר לכבוד שבת. והמבין יבין. וברור שעדיף להורות להימנע, כי ע"י זה קרוב הדבר שיחליטו להשאיר הזקן כמו שאירע אמנם לרבים, כי כל התחלות קשות. אבל ע"י אינם בושים מאחרים כי רבים מגדלים אז את הזקן, ולא נראה כאבל ח"ו או כמנוול. עד כאן מהשו"ת עולת יצחק חלק שני.

אבל, יש בנושא הזה, דבר מפתיע. בזמן האחרון, הדפיסו ספרים של הר"ר משה דוד וואלי, תלמיד חבר של בעל מסילת ישרים, הר"ר משה חיים לוצאטו. ספרים שלא היו ידועים כלל ועיקר. הוא היה מקובל גדול, יש לו

שערי יצחק – השיעור השבועי

בעצם מן הגויים. כי הגויים, מגלחים את הזקן, לכן מי שמגדל את הזקן, זה נחשב מכוער. כי אצלם, היופי הוא לגלח. ומי שרואים אצלו זיפים של שיער הזקן, הדבר מראה שהוא אבל רח"ל. אמנם בעצם, בעבר לא גילחו בכלל את הזקן.

אבל לטענתו, הדבר הפוך, ואנחנו יודעים, ששערות הזקן הם צינורות של חסד, לפי שהם מצד הפנים. והשערות של הראש, הם צינורות של דין, לפי שהם מצד האחור. שערות הראש, הם דינים. אבל שערות הזקן, זה לא דינים, אלא חסד. ואם כן, התספורת שאסרו בשלשים אחר האבל, זה בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו עד שיגערו בו חבריו, אינו אלא בשערות הראש, לרמוז שהם ימים של צער ושל דין. והוא הדין בימי העומר. ולא היתה כוונתם על תספורת הזקן.

מי ששאל על כך את החזון איש, כמו שאמרנו. הוא בעצם שאל את השאלה שלו. הוא אמר את דבריו, רק שהוא שאל זאת בצורה סתומה. אבל כאן הוא מפענח ומסביר את יסוד הדברים, על פי הסוד, שבעצם אלו שני דברים, והם אינם קשורים האחד לשני.

לפי שכבר היו מגדלים אותנו כל ימיהם, כמו שראוי לעשות, בהיותם צינורות החסד. א"כ לטענתו, לא זאת היתה הכוונה בכלל.

א"כ בעצם, יוצא כאן דבר הפוך. לפי דבריו, למה אתה מגדל את הזקן? הרי זה חסדים? הרי עניין הגידול, הוא רק בדינים, ולא בחסדים?

אולם, יש כאן דבר והיפוכו. הוא כותב בהמשך דבריו, ואעפ"כ, כיון דדשו ביה רבים, שלא לגלח את הזקן בימי העומר ובימי האבל, יש להפיס את דעתם ולתת טעם, הגם שהוא אדרבה, המדפיסים, הוסיפו מלה, 'הגם'. אבל חושבני, שהם טעו, ולא הבינו את כוונתו. לא צריך להוסיף את המלה 'הגם'. כדי להמתיק

חידושים גדולים, והוא כותב בנ"ד דבר הנראה קצת מוזר. לא מקובל. הוא אומר, שבעצם לא צריך להיות איסור לגלח את הזקן בספירת העומר, וגם לא באבילות. לדבריו, זאת בכלל טעות, כל מה שמחמירים בנושא הזה. אם כי בסופו של דבר, הוא מיישב זאת.

יש לו הרבה ספרים חשובים, ובספר הליקוטים [חלק ב' דף תקנ"ב] הוא כותב כך, עיין תלעג לאב ותבוז ליקהת [משלי ל', י"ז], וסוד אמרו לאב שהם אותיות אב, ועולה גל, ברזא דל"ג ימים, מפסח ועד ל"ג לעומר, שבהם מתגברים הדינים הקשים של בחינת הקטנות בחילא דפירודא, ולכן מתו בהם תלמידי ר"ע כידוע וכו'.

בעניין המנהג שנוהגים שלא לגלח את שערות הזקן בימי העומר, דע כי זהו מנהג שאין לו טעם ואין לו עיקר, כי העיקר הוא שלא לגלח את שערות הראש, לפי שהם דינים, ואין לחתכם ולבטלם בימי הדין, שהוא עת התפשטות הגבורות כידוע.

הוא מדבר, עפ"י הסוד. הוא לא דן בעניין, עפ"י הפשט. כל אחד מביין, כי לפי הפשט, עניין הגילוח הוא הבדל בין נאה ללא נאה. כביכול, גידול הזקן, למי שמתגלח, מכער אותו קצת, וא"כ זה עושה קצת צער לאדם. אבל הוא הולך, לפי העניין הפנימי. את שערות הראש לא מספרים, כי שערות הראש אלו הדינים.

אבל המנהג שלא לגלח את שערות הזקן, הוא מסכים, כפי שרואים במציאות, שהאנשים לא מתגלחים, אינו נמשך כי אם מחוקות הגויים, שנתערבו ביניהם, שאינם נוהגים לגדל את זקנם. ואדרבה, חרפה היא להם.

כעת תשמעו טוב את דבריו, צריך להבין בדקות את כוונתו. ומזה נתפשט המנהג, שלוקחים גידול הזקן, לסימן של צער ושל צרה ושל אבילות. לדבריו, המושג הזה, שלגדל את הזקן זהו סימן לצער ולצרה ולאבילות, נכנס

את הדינים של גידול פרע שער ראשם, בגידול שער זקנם, שהוא הממתק את הדין, ודי למבין. עכ"ל.

דהיינו, בסופו של דבר, הוא מצדיק את המנהג, למרות שלפי הסברו הדבר לא התחיל נכון. יוצא א"כ, כי גידול שיער הראש, הוא מפני שלא לבטל את הדין, בימים שהדין מתגבר. אבל לגבי הזקן, אדרבה, תגדל את את הזקן, כיון שזה חסדים, וזה ימתיק את הדינים. ממילא, בסופו של דבר, הוא נשאר בכך.

ברם, מצד שני, יש בדבריו צד להקל בעניין גילוח הזקן מפני כבוד שבת, כי קבלת המנהג לא היה על עניין הזקן.

מדבריו מוכח שהעיקר לדעתו הוא מה שכתב מעיקרא, והסיום אינו אלא "הפסת-דעת" בלבד, לא דבר עיקרי ומיוסד.

ולמעשה, הוא כפי שאמרתי מקודם, מצד הדין גילוח הזקן הוא אותו דבר כמו תספורת הראש, אבל רצוי לכל הפחות בימים הללו, להשאיר את גידול הזקן, ואולי יעלה לרצון, שהוא ימשיך זאת גם לאחר מכן. או שלפחות בזמן הזה, יהיה לו צורה של קדושה בַּפְּנִים, ע"י גידול הזקן.

מספרים, שבחור אחד בא ושאל את החזו"א, כמה שיעור גידול הזקן? והוא ענה לו, השיעור הוא, כדי שילעגו עליך...

מדוע איננו סופרים את העומר גם ביום. ישנה עוד שאלה, לכאורה מדוע איננו סופרים את העומר, גם ביום? ישנן בזמנינו קהילות, שסופרים את העומר, גם בתפילת שחרית, כיון שישנם אנשים אשר שכחו לספור בלילה, ואח"כ נכנסים לשאלות, ואינם יכולים לברך

ביום שלאחר מכן. לכן הם הנהיגו, לספור גם ביום. אצלינו התימנים, לא נהגו זאת. השאלה היא, האם כדאי להנהיג זאת, כי ישנם כאלה הממליצים על כך. ובפרט, שיש לכאורה לכך מקור, עוד מזמן הגאונים.

בספר ים של שלמה [בבא קמא, ס"פ מרובה], מובאים החילוקים שבין בני ארץ ישראל ובני בבל, וכתוב שם כי בני בבל, אין סופרים ספירת העומר אלא בלילה, ואנו סופרים בלילה וביום. הם היו סופרים, גם בלילה וגם ביום. הדבר מובא בכמה ספרים, שספרו את העומר גם בתפילת שחרית.

בספר ספירת העומר [להר"ר צבי כהן שליט"א, דף ע"ו], הביא ספרים רבים המביאים זאת, ושכך היה המנהג במצרים, ובעיה"ק ירושלם וכו'. הוא מביא גם את הכף החיים [סימן תפ"ט סוף ס"ק פ'] שכותב כך, יש נוהגים, דבכל יום אחר תפילת שחרית, מגביה החזן קולו לספור מה שספרו בלילה, וחוזרים לספור עימו גם הציבור. כדי שאם שכח אחד לספור בלילה, תעלה לו זו הספירה, ולספור שאר הימים בברכה. ובספר דברי הגאונים כתוב, טוב שינהגו כך בכל מקום. לכאורה, זהו דבר טוב. א"כ למה לא נקבל זאת?

על כך ברצוני לומר בס"ד חידוש, שהדבר בכלל לא פשוט.

בספר חילוף מנהגים שבין אנשי מזרח לבני ארץ ישראל, כתוב דבר מעניין. לפי היוצא מדבריו, יש כאן חשש, של מנהג הקראים, אשר ספרו את העומר רק ביום. כיון שהם לא דורשים 'תמימות', שצריך לספור מתחילת הלילה. לכן, בדוקא הם ספרו ביום. לכן חושבני, כי יש לנו עניין, שלא לחקות אותם, על דרך שאמרו חז"ל בכגון דא, בכדי להוציא מליבם.

שלא לספור ביום בשום אופן, אפי' אם שכח לספור בלילה.

אמנם, אנחנו לא נלך עד כדי כך. כבר דיברנו בעבר על כך [שיעור מוצש"ק בחוקותי ה'תשע"ה], כי ישנן דעות האומרות, כי מי ששכח לספור בלילה, יכול לספור ביום אפילו בברכה. אנחנו פוסקים, כי מי ששכח לספור בלילה, יספור ביום בלי ברכה. ומשם והלאה, בלילות הבאים, יספור עם ברכה.

בכל אופן חושבני, כי ישנו כאן בסיס, שלא כדאי להנהיג לספור גם ביום, בכדי להרחיק מדרכי המינים.

שאלה מהקהל: אבל הקראים היו סופרים רק ביום, ואילו אנו סופרים גם בלילה? תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל איננו רוצים לספור בכלל ביום, כדי שלא להידמות להם.

הערה מהקהל: זה מזכיר את העניין של המלח במצה.

תשובת מרן שליט"א: אכן. אבל שם החשש הוא, מטעם החמצה. וישנם האומרים, שהדבר תלוי, אם זה רק בלילה הראשון, כי אולי זה מצה עשירה, אבל לא מצד חמץ.

שאלה מהקהל: וכי בזמנינו ישנם עדיין קראים? תשובת מרן שליט"א: יש מיעוטא דמיעוטא, כגון ברמלה ובאשדוד ועוד. אבל אין זאת הנקודה. גם אם לא יוותר אפי' קראי אחד בעולם, יש מקום להתנגדות מפני עצם הדעה. שלא לתת מקום בכך לטעות בדעה זאת, נגד קבלת חז"ל. גם מי יודע אם לא תצוץ בעתיד שוב דעה כזאת. ועי' משנ"ב הל' תפילין וסי' כ"ז ס"ק ל"ג, כל המניח תפילין על המצח, הוא מנהג קראים, ולא עשה המצוה וכו'.

מדוע לא עשו עצרות תפילה וכדומה בזמן מיתת תלמידי רבי עקיבא בין פסח לעצרת, בכדי לבטל את הגזירה ולעצור את מיתתם.

דהיינו, בכוונה קבעו את ספירת העומר אך ורק בלילה. אפילו שבעצם, מה איכפת לנו לספור גם ביום? גם אם נספור אז עשרים פעם, וכי הדבר מזיק? בכל זאת, בכדי שלא לחקות את המינים, לא סופרים ביום. עד כדי כך, שישנם גאונים האומרים, שאפילו מי שודאי שכח בלילה, שלא יספור ביום. אמנם, להלכה ולמעשה, איננו פוסקים כך. אבל כך אפשר להבין, את הדרך שלהם, את השיטה הזאת.

את הספר הזה, חיבר הר"ר יואל הכהן מילר, נדפס בוין שנת ה'תרל"ח. הוא מסביר [בעמ' 40], מה הפירוש שבני א"י ספרו בלילה וביום? מה הכוונה? הם ספרו פעמיים? הדבר אינו כן.

אלא הפירוש כך, הקראים, בני מקרא, סופרים רק ביום, ואינם דורשין תמימות. אך הפירוש בזה, שבני א"י סופרין העומר, אם ביום אם בלילה, ולא איכפת להו. ואם שכחו לספור בלילה, סופרין ביום. אבל בני בבל מדקדקין, ואינן סופרין כלל ביום.

סיבת ההבדל, שבין בני א"י לבני בבל, כנראה כי הקראים התחילו בבבל. הרי ענן הקראי, רצה להיות ראש הגולה. לכן, רבינו סעדיה גאון נלחם בקראים, כיון שהם התחילו בבבל. ממילא, כנראה בגלל שאצלם היה שורש העניין, לכן היה חילוק בכך בין בני א"י לבני בבל.

הוא כותב כך, בזמן הגאונים, נחלקו הדיעות בזה, אם לספור העומר ביום, אם שכח לספור בלילה. ובפרט, אם שכח לספור ביום הראשון. ר' יהודאי ור' עמרם ור' יצחק אבן גיאת כתבו, שאם לא ספר בלילה הראשונה, לא יספור ביום, דלא איכא תמימות. ור' האיי אמר בתשובה, שסופר ביום שלאחריו. והר"ת אמר, שלא יספור. עיין בבעל העיטור וכו'. משיטות הגאונים נראה, שלא היה מנהג קבוע בבבל. ואולי בימי המלחמה החזקה נגד הקראים, שסופרין דוקא ביום, הקפידו גדולי הגאונים

ישנה שאלה נוספת, אודות האסון של מיתת עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, כפי שמובא בגמרא יבמות [דף ס"ב ע"ב], שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש. עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם. ר"מ, ור' יהודה, ור' יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע. והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא, כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין, כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן, אסכרה. עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, מתו בין פסח לעצרת. לפי החשבון יוצא, שבכל יום מתו קרוב לשמונה מאות איש. הם לא מתו בבת אחת, זו לא היתה מגיפה שבה הם מתו, אלא הדבר לקח זמן. הטור [או"ח סימן תצ"ג] אומר, כי הם מתו לפני שקיעת החמה, ונקברו אחרי שקיעת החמה.

לכאורה, איך רבי עקיבא, וכל גדולי ישראל שבאותו הדור, לא עשו עצרות תפילה, תפילות ותעניות, בכדי לבטל את הגזירה? לכאורה, זאת שאלה קשה.

שאלה מהקהל: מי אמר שלא עשו? תשובת מרן שליט"א: איננו יודעים. לא כתוב לנו בדיוק מה שהיה. אבל גם אם נאמר שהם אכן עשו, א"כ מדוע לא נתקבלה תפילתם? הרי כתוב בגמרא [תענית דף כ"ה ע"ב], שכאשר היתה עצירת גשמים, ירד רבי עקיבא לפני התיבה, ונענה. הלא בזמן דוד המלך, מתו מאה אנשים בכל יום, ולאחר שתיקן מאה ברכות, המגיפה נעצרה. המדובר, על מאה אנשים בכל יום. ואילו בנ"ד, מתו עשרים וארבעה אלף בני תורה, רח"ל. כיצד לא קרעו את השמים בתפילות? הם היו צריכים לבדוק, לפשפש, מה הסיבה לכך? אם הסיבה, על שלא נהגו כבוד זה בזה, טוב, שיחזרו בתשובה. הם לא יכלו לבטל את הגזירה?

הערה מהקהל: שמעתי בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שרבי עקיבא ידע, שכאשר הם יגדלו, הם יהיו גדולי הדור. ואם יהיה להם איזה פגם במדות, זאת תהיה בעיני.

תשובת מרן שליט"א: ואי אפשר היה לתקן זאת? רבי עקיבא לא יכל לתת להם מוסר, להצליף בהם, כמו בעל הספר חמדת ימים? זה לא היה עוזר? אכן אתה צודק, הר"ר ישראל מסלאנט אומר, שיותר קל לעבור על הש"ס עשר פעמים, מאשר לתקן מדה אחת. אבל לפי דבריך, רבי עקיבא היה בטוח, שלא יצליח לתקן אותם. יותר טוב, שהם ימותו. זה קצת קשה.

בדקתי אח"כ ומצאתי שהגר"ח"ק עצמו לא כתב זאת לגבי תלמידי רבי עקיבא, כיעויין בס' ארחות יושר [דף ל"ז], אלא לגבי הא דמנחות [דף ס"ח ע"ב] בעניין רבי טרפון ורבי יהודה בר נחמיה. ורק בס' יקרא דחיי [פרק ג' דף קס"ט] למד מזה לעניין תלמידי רבי עקיבא יעו"ש.

[דברי הגר"ח"ק, הם בספרו ארחות יושר דף ל"ז, וכבר הארכתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת אמור, וגם בכללות כל העניין דלעיל ודלקמן, ועודנו בכתובים].

הערה מהקהל: ישנה תשובה נוספת, כי כיון שכבר נגזרה הגזירה, כבר אי אפשר היה לבטל אותה.

תשובת מרן שליט"א: כתוב [במדרש אסתר רבה] לגבי מרדכי, שמשה רבינו אמר, שהדבר תלוי. כי אם נגזרה הגזירה בחותם של דם, כבר אי אפשר לבטל אותה. ואם בטיט, אפשר לבטל. לפי דבריך, הם ידעו שכבר נגזרה הגזירה בחותם של דם. יכול להיות. הדבר לא כתוב מפורש, אבל אפשר לומר כך. הרי בדור של רבי עקיבא, היו הרבה תנאים. כגון, רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול, שהיה מזכיר את השם המפורש, ועולה למרום. כמו שהוא רצה לעצור את הגזירה של עשרה הרוגי מלכות, אם זה לא נגזר מן השמים. הוא עלה והזכיר את ה'

הרמ"ע מפאנו בספר גלגולי נשמות [מערכת כ'] אומר כך, זמרי, הוא רבי עקיבא. דהיינו, זמרי נתגלגל ברבי עקיבא. הוא התיקון שלו. הם ארבעה ועשרים אלף שנהרגו בשכם ע"י שמעון ולוי, הם כ"ד אלף שנהרגו במדבר בגלל כזבי בת צור, הם כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא שנהרגו בין פסח לעצרת.

כנראה, לכן הם לא נהגו כבוד זה בזה, כיון שהם ידעו את שורש נשמתם, וממילא הם לא החשיבו האחד את השני. הם ידעו, כפי שהתימנים אומרים, 'מאן אָבוך', מי האבא שלך... בגלגול הקודם, היית כך, אז מה אתה מתרברב כעת? הם לא העריכו את עצמם, ואת האחרים.

כך גם כותב בעל מגלה עמוקות [פרשת פינחס], ארבעה ועשרים אלף תלמידיו, של רבי עקיבא, אלו הם כ"ד אלף שהרג שמעון בשכם, על שמלו עצמן ונכנסו בברית, עתה נעשו גרים גרורים, ונשאר שלום משבט שמעון. ואותן הנשמות, נאבדו עתה עם נשיא שמעון. ז"ש נשיא בית אב לשמעוני, רמז על שמעון, שממנו יצא זה, ושם גדר ערוה, ועתה פרץ. אח"כ כשראו אלו כ"ד אלף מחצבן, לא חלקו כבוד זה לזה, לפי שראו יסודן הראשון, ומתו פעם שלישית בין פסח לעצרת. ואותן מצעות שהציעה לו כזבי בת צור באיסור, אח"כ הציעה לו בהיתר, ועל זה שחק ורק בכה רבי עקיבא, כשבאה אשתו של טורנוסרופוס הרשע אצלו, כי זכר מעשיו הראשונים, ובכה בדרך תשובה, שכן יאות לתקן זהמה בוכים פתח אוהל מועד. ועל שתפס בבלוריתה, הסריקו בשרו במסרקות של ברזל וכו'.

הדבר בבחינת, 'נפלאים מעשיך'. אלו תיקונים. הדברים אינם בהבנתנו, עניינים גבוהים ונסתרים. אבל פחות או יותר "הרחנו" את העניין.

בסילודים, ושאל את המלאך לבוש הבדים, והוא אמר לו 'כי בזאת אתם [מרן שליט"א אומר בכינוי: הם. העורך] נלכדים'. יכול להיות.

א"כ השאלה, בסדר, אבל מה פשעם ומה חטאתם? על שלא נהגו כבוד זה בזה? בסדר, נגזרה הגזירה. אבל איזה פשע כ"כ חמור הם עשו, עד שעשרים וארבעה אלף תלמידים מתו?

הערה מהקהל: בהמשך למה שאמר מקודם הרב שאול הי"ו בשם הגר"ח קנייבסקי, כמדומני שהר"ר אהרון קוטלר אומר, כי הם לא עברו על 'שלחן ערוך', אלא שבדרגא שלהם, הם הרי היו אמורים להיות מוסרי התורה, וא"א שיהיה איזה פגם למוסרי התורה.

תשובת מרן שליט"א: אני מסכים. אבל באיזה גיל הם היו? צעירים מאד. אי אפשר היה לתקן אותם? ברור שזה פגם, אבל רבי עקיבא בכוחו הגדול, לא היה יכול לתקן אותם?

הערה מהקהל: כתוב שהם היו גלגול. תשובת מרן שליט"א: יפה, עכשיו הדבר ברור. זאת יכולה להיות התשובה. על פי הסוד, לפענ"ד הדבר מתורץ.

המקובלים אומרים, כי העשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, היו גלגול של העשרים וארבעה אלף שמתו בעון השטים, שהם העשרים וארבעה אלף שהרגו שמעון ולוי בעיר שכם. א"כ, זה היה בעצם התיקון שלהם. הרי רואים, שזה הולך שלב אחרי שלב. בהתחלה, הם נהרגו בשכם. באותו הזמן, הם כבר נימולו. הם כבר עלו קצת בדרגא. הם היו גויים, שנימולו. לאחר מכן, הם כבר נולדו יהודים, משבט שמעון. וכעת, הם כבר היו בני תורה, תלמידי חכמים. יכול להיות, שכעת כבר נשלם התיקון שלהם. אינני יודע, אם בזה נגמר התיקון, אבל בכל אופן, כעת מובן, שזה היה חלק מן התיקון שלהם. לפי המהלך הזה, אשר כתוב בספרים רבים, הדבר מובן.

אבל, יש מהלך אחר, אשר לא חשבתי לומר אותו, אבל אני שומע כי בזמן האחרון מדברים על כך, והדבר נפוץ בהרבה ספרים. בני הרב נסים הי"ו אמר לי, כי הוא ראה זאת גם בספר שבת"טיש, שהוא כותב דבר כזה. עוד לא זכיתי לראות את הספר, מי שימציא לנו אותו ברוך יהיה. אבל ראיתי זאת, בכמה ספרים אחרים. נשמע לי מוזר, מה שהם אומרים. ההרגשה שלי אפילו, שהדבר בא ממקור חיצוני. דהיינו, שהפירוש הזה, אינו בא מבית המדרש שלנו. הוא לא מהבית מדרש של רבי עקיבא.

אולם, כיון שהביאו זאת בכמה ספרים, תלמידי חכמים שהם משלנו, לכן אני אומר זאת, בצירוף ההערות שיש לי על כך.

הם אומרים, שתלמידי רבי עקיבא מתו, במלחמה של בר כוכבא.

איפה זה כתוב? ואיך זה מסתדר עם דברי הגמרא האומרת, שהם מתו באסכרה וכו'?

כתוב באיגרת רב שרירא גאון, שהיה שמד על תלמידי רבי עקיבא. אמנם אני לא כ"כ מביין, מה הקשר בין השמד, לבין המלחמה? שמד, זהו שמד. העברה על הדת. אבל הם טוענים, שהם השתתפו במלחמה. הרי בר כוכבא, עשה את המלחמה כנגד הרומיים. זהו מי שחכמים קראו לו, בר כוזיבא. כנראה, בגלל שהוא היה בבחינת 'דרך כוכב מיעקב'. הרי רבי עקיבא חשב, שהוא המשיח. אבל לאחר מכן התברר, שזה כזב, שהוא משיח שקר. הכל היה שקר וכזב. לכן חז"ל קראו לו 'בר כוזיבא'. בכל אופן, לענ"ד לא כ"כ מסתבר, שהם השתתפו במלחמה. וכי עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, עזבו את הישיבה, והלכו לצבא? כולם? והרי כתוב [ירושלמי פ"ד דתענית], כי בר כוזיבא לקח לצבא שלו, רק מי שהיה גיבור גדול, אשר היה עוקר ארז מהלבנון, תוך כדי הרכיבה על הסוס. רק אחד כזה, הצטרף לצבא

שלו. הם היו גיבורים עצומים. נו, וכי כל העשרים וארבעה אלף תלמידי רע"ק, היו כאלה גיבורים? הדבר נשמע לי משונה. אבל, אולי בכל זאת יש כאן משהו? צריך בדיקה.

הדבר מובא, בספר כתבי אבא מארי, להר"ר שמואל וואלקין ודף ש"ג. תשמעו את הסגנון שלו, גם הסגנון קצת לא מוצא חן בעיני, למרות שנראה שהוא שייך לציבור החרדי.

הוא כותב כך, מוצאים אנו סתירה בהמאורע של ל"ג בעומר, כי לפי הגמ' מתו תלמידי רע"ק מפני שלא נהגו כבוד, ורב שרירא גאון, ההסטוריון הקדמון, (אינני יודע, סגנון זה נראה קצת משונה. לא מקובל אצלנו. 'ההסטוריון הקדמון'. בכל אופן, זאת לא הלשון שלנו). כתב בפירוש 'זהו שמדא על התלמידים של ר' עקיבא'. דהיינו, שחלק מהם נפל במרד מלחמת בר כוכבא, וחלק הנשאר לפליטה נהרג בתקופת השמד שלאחריה, על השתתפותם במרד. ואמרת, כי שניהם אמת צדקו יחדיו. הכליון היה ע"י המרד, אבל הסיבה שגרמה לכליה "טוטלית" כזו, שלא נהגו כבוד, הבאה מתוך אהבה וטובת עין. ולו היתה שוררת אהבה, לא הומתו כ"כ. עד כאן.

לפי דבריו, שני הדברים הולכים ביחד. הם בעצם מתו במלחמה, אבל העון היה, בגלל שלא נהגו כבוד זה בזה. זאת הסיבה, שהם מתו במלחמה.

בספר מבשר טוב, כתב את הדברים, יותר באריכות. אבל כיון שכבר הזמן קצר, נעמוד כאן, ובל"נ נדבר על כך בפעם אחרת. [עיין בהרחבה בשיעור הבא].

אמנם, יש קצת בסיס לכך, כי הרמב"ם אומר בהלכות מלכים [פרק י"א הל"ג], שרבי עקיבא היה נושא כליו של בר כוזיבא. בפשטות, נושא כליו היינו, נושא כלי זיינו. כגון, המובא לגבי

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנם עשרות שיעורים, מאז שהרב שילה נכנס לעניין הזה, אין לו את הפנאי לעשות את הכל, ישנם לחצים, יש לו הרבה תפקידים, והוא בעז"ה משתדל בהוצאת השיעורים בחדשים שהוא יכול, אבל ישנם הרבה שיעורים גם מהשנה הזאת וגם מהשנים שעברו, שיעורים יקרים וחשובים, אשר צריך מי שיקבל על עצמו לערוך אותם, ולהגיש אותם לדפוס. וכמובן, מתן שכרה בצדה, הוא יקבל על כל שיעור תשלום מכובד. זאת עבודת קודש, לשעה ולדורות.

מי שיכול, אנא יפנה בהקדם למשב"ק הרב שילה יגאלי נר"ו, שיקבל ממנו את כל הפרטים.

דברי מרן בעניין משניות מסכת ברכות שיצ"ל ע"י ארגון אלפי יהודה.

אודות המשניות מסכת ברכות, גם דבר זה הוא נדבך נוסף וחשוב בעניין הפצת מסורת אבותינו. כעת, כבר אין המדובר בתורה שבכתב, אלא בתורה שבעל פה. לצערינו, הילדים הלומדים בתלמודי התורה, גם אם יש להם אח"כ מארי, אשר מלמד אותם את הפרשה ואת ההפטרות, אבל את המשניות, הם לומדים לפי הספרים האחרים. כעת, ברוך ה' שישנה הזדמנות, שגם אפשר ללמוד ולשמוע את המשניות בגירסא נכונה, עם הניגון הנכון.

השתדלתי בעניין הזה, הרב אלעזר הי"ו השמיע לי את כל תשעת הפרקים, תיקנתי כפי יכולתי, לפי המסורת המקובלת בידינו. חשוב מאד, להפיץ זאת לילדים מכל רחבי הארץ, שישתתפו בדבר הזה, ויש בכך בסיס טוב. חושבני, כי לא מספיק רק מסכת ברכות, אלא צריך להמשיך ולהוציא עוד מסכתות. אולי, לא צריך מסכתות קשות. אבל כגון מסכת אבות, אשר בלא"ה לומדים אותה, היא כבר שגורה להם בפיהם, רק צריך לתקן להם קצת את הפה. יש בסיס טוב לכך.

אבימלך בספר שופטים, וכן לגבי יהונתן, ולגבי שאול, בספר שמואל. וכי רבי עקיבא, היה נושא את כלי מלחמתו של בר כוזיבא? אכן, אם רבי עקיבא השתתף המלחמה, אז מסתמא גם תלמידיו השתתפו.

הדבר אינו כ"כ פשוט, כיון שלדעת מהר"ץ חיות [אמרי בינה סי' ו' בהערה], מה שהרמב"ם כותב בהלכות מלכים נושא כליו, אין הכוונה לכלי מלחמה, אלא שזאת לשון מליצה, ופירושו שהוא תמך בו בכל עוז. הוא לא נשא את כליו ממש, אלא שרבי עקיבא אמר שבר כוזיבא הוא המשיח, אפילו שחכמים אחרים חלקו על כך, עד שלבסוף הוא נהרג. א"כ, אין כ"כ בסיס לדבר זה, אבל אולי בכל זאת טמון כאן איזה עניין, ועלינו לברר אותו.

אולי נרחיב על כך בהזדמנות בל"נ. אבל מי שיודע או מכיר ספרים אשר כתבו על הנושא הזה, אם יוכל להמציא לי זאת, ברוך יהיה.

קריאה לעזרה בעריכת השיעורים השבועיים מהשנים שעברו.

לפני שאני אתייחס בעזרת ה' יתברך אל הדבר החשוב, שדיבר כעת ידידנו הרב אלעזר יוסף, בקשר למשניות מסכת ברכות שיצ"ל ע"י ארגון אלפי יהודה, שעורכים מבחנים למשננים בעל-פה, ברצוני להקדים בעניין החוברות "שערי יצחק".

ישנם שיעורים רבים מן העבר, אשר יש בהם חידושים רבים, דברים רבים אשר חשוב מאד לפרסמם, עניינים אשר לא כתבתי אותם בספרים האחרים, וגם אם ישנם דברים שכבר נכתבו, אבל בשיעורים הם מובאים בצורה יותר מובנת ומורחבת, השווה לכל נפש.

לכן, נפשי בשאלתי, ועמי בבקשתי. מוסדות יד מהרי"ץ, מחפשים עורך או עורכים נוספים. השיעורים כבר מוקלדים, אבל צריך לערוך אותם, לציין מקורות, וכו', ולסדרם לדפוס.

אבל ישנו דבר אחד, אשר בכל זאת ברצוני להעיר עליו, בכדי שלא יהיו טענות ומענות.

המשניות נאמרו בשיא הדיוק, כפי שמארי אלעזר הי"ו יודע, אבל ישנו דבר אחד, אשר קצת איננו מקובל, למרות שזה לא חסרון. כוונתי, על קריאת מלים כגון רבי אליע-זר, וכן 'עמוד הש-חר', 'זכן זכי-תי', 'בעל ק-רי', וכדומה. לא מקובל לקרוא כך, להדגיש בקריאה כלכך שזה מלעיל. ואני מקדים לומר זאת, כי אינני רוצה, שיהיה למישהו בעתיד טענות בעניין זה. הקריאה המקובלת היא, קריאה ממוצעת. אמנם, כוונתו רצויה, בכדי שלא יישמע מלרע, ויותר נכון שלא יהיה הפתח כאילו הוא שוא, השחר במקום השחר, וכדומה. אבל בכל זאת, הקריאה צריכה להיות באמצע.

גם בתפילה, לא מקובל לדקדק בדברים הללו. כגון, 'שלא עשני גוי', 'שלא עשני עבד'. לפי הדקדוק, היה צ"ל 'שלא עש-ני'. אפילו ישנם שטענו, שצ"ל 'הנותן לש-כוי בינה'. אבל הדבר אינו מקובל. אמנם בספר איוב [ל"ח, ל"ו] כתוב כך, 'או מיינתן לשכוי בינה'. אבל לא שמענו, מי שיאמר בברכות, את המלה 'לשכוי מלעיל. ואכמ"ל.

מאידך, ישנם אנשים המגזימים. אם תשימו לב, ישנם אנשים האומרים בתפילה, בחזרת ש"צ, 'ברוך אתה ה' חונן הדע-ת', מלרע. הם הולכים לצד השני. אכן, לא צריך לומר 'חונן הד-עת', באריכות יתירה, אבל המקובל הוא בדרך הממוצעת. בכל אופן, לא מקובל להדגיש את המלעיל, אלא לומר זאת נכון, אבל באופן בלתי בולט מדאי.

אבל כפי שאמרתי, זהו לא חיסרון. משתי סיבות. ראשית, הרי כשאנו קוראים 'במה מדליקין בשבת, אלו גם משניות, אומרים 'ב-מה מ-דליקין, זה מלעיל מוטעה בכלל, אבל עושים כך בגלל הניגון הארוך. וכן הלאה. דבר

שני, לאמיתו של דבר, בדורות הראשונים קראו את המשניות עם טעמים, ואז בודאי שעשו את המלעיל.

מי שיראה במאמר משנת מהרי"ץ, הבאתי בס"ד [בפרק ששי] כך, בספרי המשנה, שהן תורה שבעל פה, שלכאורה אין הניקוד רגיל בהם כלל, כידוע וכמפורסם, אך בכל זאת מצינו שבספרי הקדמונים, לא רק ניקוד היה בהם, אלא אפילו טעמים. שכן כתב הרשב"ץ בספר מגן אבות [דף נ"ה ע"ב], במשניות הקדומות מנוקדות, מצינו שהם מנוגנות כמו כתבי הקדש צורות הטעמים ע"ש. ובספר מעשה אפוד [דף כ"א], כדרך הזה מהשיר בטעמים, עם שהוא מיוחד למקרא, כבר נהגו בו הקודמים ג"כ במשנה וכו', בקריאה העוזרת על השמירה בלבבות. ולזה תמצא כל ספרי המשנה הקדומים כתובים עם הניקוד והטעמים. ובשל"ה מס' שבועות, הדרך השמינית (אחת מהט"ו דרכים הצריכים לעסק תורה), שיהיה הלימוד בשיר, בין במקרא בין במשנה, ולזה תמצא ספרי המשנה הקדומים, כתובים עם הניקוד והטעמים ע"כ. בדורות הראשונים, קראו זאת ממש עם הטעמים, פשטא וזקף ואתנחא וכו'. א"כ, הדבר אינו מופרך מצד עצמו. ברם אני מעיר על כך, בכדי שלא יהיו טענות ומענות, כי בקריאה המקובלת בזמנינו, כפי המסורת שיש בידינו, הדבר אינו כן.

וכפי שאמרתי, ניקוד המשניות, הוא בסדר.

אולם ישנה עוד הערה קטנה חשובה, אשר יש בה לימוד נוסף. הצצתי בדברי ההקדמה למשניות הללו, וראיתי דבר אשר אינני יודע מה מקורו, אין לי זמן לבדוק, אבל אני 'מריח' מהיכן הדבר בא.

כתוב שם בהקדמה כך, אין לאדם לשנות גירסא מדעתו לפי סברתו. כלל בידינו ללכת אחר המסורת. אעפ"י שנמצאו בכת"י עתיקים

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנן נוסחאות יותר טובות ויותר מדוייקות. ישנן שגיאות רבות, הנמצאות במשניות הרגילות, ולפי נוסחת הקדמונים אינן קיימות. ממילא אדרבה, אם היתה אפשרות להחזיר את נוסחאות הקדמונים, בודאי שהדבר היה טוב.

צריכים לדעת, כי חלק מן השינויים אשר היו אצל אבותינו, קרו בגלל ספרי הדפוסים, וכך גם לגבי הניקוד.

אבא מארי זצ"ל סיפר לי, שהיה מישהו שקראו לו 'מארי שְעֶתָן'. קראו לו כך, כיון שהוא קרא במשנה נדה פ"א משנה א"ז, 'כל הנשים דְּיָן שְעֶתָן'... במקום 'שְעֶתָן'. לכן, לעגו עליו, ומאז קראו לו 'מארי שעתן'. הטעות הזאת, באה מספרי הדפוס. היו אז משניות ישנות מנוקדות, אשר אינן כ"כ נפוצות.

זכורני מילדותי, כי כאשר למדתי מסכת פסחים אצל אבא מארי זצ"ל, וכן מסכת ראש השנה, וכדומה, אדרבה, אפילו שבמציאות היה לפנינו את המשניות הרגילות, הוא היה זוכר מה שמצא איזה נוסחאות בכתב יד, הוא היה קורא ומלמד אותנו לומר כפי הנוסחאות בכת"י. הוא היה מעדיף את זאת. אבל מה שלא היה בהישג יד, ממילא לצערינו זה אבד. א"כ פירושו, כי מה שקוראים לפי המשניות הרגילות, זאת חולשא וחיסרון. זה לא אומר, שעכשיו צריך לבוא ולקבור את נוסחאות הקדמונים, ולומר כי יש לגנוז אותן. כך היתה המציאות, אבל אם אפשר היה לעשות כפי נוסחת הקדמונים, ולכל הפחות לתקן את הדברים החשובים, את הטעויות, בכדי שהקריאה תהיה יותר מדוייקת, כפי נוסחת הקדמונים, מי שיעשה כך, אשריו ואשרי חלקו.

בכל אופן, המשניות מסכת ברכות הנ"ל, הם ברכה גדולה בקרב הארץ. גם ההדפסה, נעשתה באופן מאיר עיניים, ובפרט שמשולבת גם הקריאה, שהדור החדש, הצעירים והילדים, ילמדו לפי הגירסא הזאת.

נוסחאות קריאה שונות, הנה במאות השנים האחרונות לא נמצאו נוסחאות אלו. אלא הונהגה שיטה אחידה בקריאת לשון חכמים, ועדות לכך הם לשונות של הר"ר דוד עדני, שבכמה מקומות שונה מהקריאה המקובלת, ואעפ"כ לא חזרו לקרות כנוסחת הקדמונים.

כתבו כאן, חצאי דברים. הוא מתכווין למדרש הגדול, שלא חזרו וכו', אבל אין קשר מדוייק בין הדברים.

בכל אופן, מה שכתוב כאן בעצם, כי למרות שבכת"י העתיקים ישנה נוסחא אחרת, אבל נגמר, צריך לקבור את זה, וזה כבר לא מציאותי.

דבר זה, ברור שזאת אינה הדרך שלנו, זאת לא השיטה שלנו, וחושבני שזאת טעות. זאת לא הדרך של גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א. הסברתי זאת בהקדמה למשניות מסכת אבות, שבהוצאת מכון פעולת צדיק. אמנם, הדבר נכון, כי לצערינו בארץ תימן, בדורות האחרונים, התפשטו ספרי המשניות הרגילים, ספרי הדפוסים, וגירסת הקדמונים כמעט נשתכחה. בפועל, כך היתה המציאות. לא אאריך כעת על כך, מי שירצה יעיין שם בהקדמה, הדברים מוסברים שם היטב. אבל צריך לדעת, שאכן במציאות, כך נכנס לציבור שלנו, אבל הדבר אינו מתוך שהחליטו שצריך לקרוא לפי הדפוסים, אלא מפני ההכרח, שבמציאות לא היו בידיהם ספרים אחרים. זה כמו שהיום בזמנינו, אתה שולח ילד לבית הספר של עדות אחרות, איך יכול לומר שזהו, נגמר, וכבר תתייאש מהמסורת.

אשריו ואשרי חלקו, של מי שיחזיר את הנוסחאות הקדמוניות. למשל, במסכת אבות הבאתי דוגמאות רבות לכך. לצערינו, הציבור בדור שלפנינו קרא את משניות מסכת אבות, לפי הספרים הרגילים, כי הנוסחא הראשונה לרובם כבר לא היתה. אבל בספרים הישנים,

שאלה מהקהל: ניקוד המשניות בעצמן, הוא בסדר?

תשובת מרן שליט"א: לפי מה שראיתי, זה בסדר. חוץ מכמה שגיאות דפוס, פה ושם. אבל מסתמא, הנני מקוה שהילדים לא ישימו לב לכך. במלה 'גבינה', בפרק ששי, צ"ל דגש באות נו"ן. אמנם זכורני, שמעתי חכם אחד שקרא 'גבינה', ברפה. לא אכחיש זאת. אבל זה לא מדוייק. הרי בפסוק באיוב וי, י"ן כתוב, וְכַבְּנָה תִּקְפִּיאָנִי. בספרים המדוייקים יש דגש, וכן המנהג פשוט. מי שקרא רפה, הושפע מהדפוסים הבלתי מדוייקים, וחשב שהוא צודק. אולי מזה לקח מי שהדפיס רפה. וזה לא מוצדק. אבל בסה"כ, רוב הניקוד כאן הוא טוב ונכון. כל דבר נידון אחרי רובו.

יש משניות הללו ברכה גדולה, ובפרט שאפשר גם לשמוע זאת, להלכה למעשה. חשוב שיהיה לילדים גירסא דינקותא, שיגדלו על כך. ונקוה בעז"ה שהדבר יתפתח וישתפר, ויוסיף ענפים ופירות כהנה וכהנה, אכ"ר.

דרך אגב, גם לגבי משפחת 'חתוּפָה', אף אחד לא מבין את השם הזה. הרי אצלנו אומרים, 'חתוּפָה נעשית נבילה'. איננו אומרים, חתיכה, אות כא"ף ברפה, אלא חתיכה. זה כמשקל המלה 'קליפה'. זהו השם של הקליפה. ה"ה במלה חתיכה, כאשר אומרים 'חתוּפָה', זהו השם, חתיפת בשר. וכשאומרים חתיכה ברפה, פירושו לחתוך.

כנראה, אדם אחר בעבר, במקום לקרוא 'חתוּפָה', קרא 'חתוּפָה'. ולכן קראו לו 'חתוכה', וכך נהיה שם המשפחה 'חתוכה'. זאת ההשערה שלי. כי לא מובן, מה פירוש השם הזה. כנראה נדבק הכינוי הזה למשפחה הזאת, בגלל השגיאה שלו. זהו כפי שאמרתי מקודם, לגבי ידיין שעתין.

נסכם בקיצור, אין לקבל את טעיות האחרונים, אשר נכנסו אלינו. גם בקריאת התורה שבכתב, וגם בקריאת התורה שבע"פ. הדבר לא נעשה מחכמה, אלא פשוט המצב היה קשה, בגלל שלא היו ספרים. אבל בדור שלנו, שיש את האפשרות לתקן, מי שיתקן זאת, אשריו ואשרי חלקו. ואני תומך ביד ימינו, ומן השמים יסייעו בידו, ויהי נעם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כַּוְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כַּוְנָהוּ [נתהלים צ, י"ז], אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741